

Kas uued ärimudelid leevendavad survet sotsiaalsüsteemile?

Mis on sotsiaalsüsteemi kitsaskohad ning väljakutsed tulevikus?

Sotsiaalsüsteemide edaspidisel kujundamisel tuleb üha rohkem arvestada mitmete oluliste trendidega, nagu maailma rahvastiku kasv, keskkonnast ja turvalisusest tingitud ränne, aga ka üha laiem tehnoloogia levik ning parem kättesaadavus. Nii Eestis kui ka mujal Euroopas ja arenenud riikides üle kogu maailma on üheks teravamaks probleemiks **rahvastiku vähene-mine** ning sellest tingitud muutused sotsiaalvallas. 1990ndatel alanud iibe langus ei ole praeguseks hetkeks tööealise elanikkonna osakaalu veel oluliselt mõjutanud, kuid märkimisväärseid muudatusi on oodata juba lähiaastatel. Rahvastikus väheneb just tööealiste (15–64-aastaste) inimeste osakaal ning Eurostati prognooside kohaselt **elab Eestis 20 aasta pärast üle 100 000 tööealise inimese vähem** kui praegu (1). Meditsiini areng ning elatus-taseme tõus aitavad paralleelselt kaasa sellele, et **inimesed elavad järjest vanemaks**. Prognooside kohaselt on juba 2020. aastaks üle neljandiku eurooplastest vanemad kui 60 aastat ning lastel, kes on sündinud pärast 2011. aastat, on 1/3 tõenäosus elada vähemalt 100-aastaseks (2). Ühtlasi on siis Euroopa

Liidu riikide seas iga pensioniealise isiku kohta vaid kaks tööealist inimest, kui 2008. aastal oli neid neli (3). Sellised trendid tähendavad **suuremat kooramat sotsiaalsüsteemile, mis peab suutma ülal pidada aina suuremat hulka inimesi**, võimaldama neile pensioni, pakkuma hoolekandeteenuseid ja ravi-meid. OECDsse kuuluvate arenenud riikide hulgas on kulutused tervishoiule kasvanud viimase 30 aasta jooksul kiiremini kui riikide SKT (4).

Rahvastiku vananedes on muutunud ka ootused ja suhtumine sotsiaal-teenustesse. Esiteks saab aina vähem vanemaealisi tugineda abi saamisel oma perele. On arvestatud, et Euroopa Liidus elab ligi kolmandik üle 65-aastastest inimestest üksinda ning ligi kaks kolmandikku üle 75-aastastest on sõltuvad mitteametlikust abist, mida pakutakse reeglina pere ja lähisugulaste poolt. Probleemiks on ka vähenev sissetulek: ligi kuuendik vanuritest elab vaesuses ning eriti mõjutab majanduslik ebakindlus vanemas eas naisi, kelle pension on reeglina väiksem (3). Lisaks on suurenenud juurde-pääs infole ning kõrgemad kulutused tervisele (kindlustusmaksed, ravimid jne) tõstnud nõudmisi sotsiaalteenuste kvaliteedile. Samuti eelistab üha enam inimesi seda, et neile pakutaks hoolekandeteenuseid nende kodus, mitte väljaspool seda (5). Rahvastiku vananemisega paralleelne demograafi-line trend madala sündimuse ning prognoositud tööealise elanikkonna vähenemise osas tähendab aga, et inimesi, kes suudaksid vananevat ühiskonnaosa ülal pidada, jääb järjest vähemaks. Seega on üks peamisi lähiaastatel lahendamist vajavaid küsimusi see, **kuidas tasakaalustada töökäte kadu, säilitades sotsiaalsüsteemi jätkusuutlikkust, ning pakkuda kvaliteetseid ja kättesaadavaid sotsiaalteenuseid, mis vastaksid inimeste vajadustele.**

Mida peetakse silmas uute ärimudelite all?

Ärimudel kirjeldab, milline on ettevõtte strateegiline olemus, ning annab aimu, kuidas ettevõtte loob, pakub ning hõlmab väärtust (6). **Uuteks ärimude-
liteks** peetakse selliseid ettevõtlusvorme, mis kasutavad oma ärimudelite loomisel uusi tehnoloogilisi võimalusi ja mõtlevad enamasti kohe mudeli (ülemaailmsele) skaleeritavusele, ning seda, kuidas ettevõtte oma tegevust arendab ning teenuse või toote klientideni toimetab. Interneti ja tehnoloogia areng on tänapäeval võimaldanud ettevõtete poolt pakutavaid tooteid ja teenuseid oluliselt arendada ning on üks peamisi põhjusi, miks me saame rääkida uute ärimudelite laia levikust. Paljud uutel ärimudelitel põhinevad ettevõtted omavad sealjuures sotsiaalset dimensiooni ning püüavad oma tegevusega kaasa tuua muudatusi ühiskonnas. Uute ärimudelitena käsitletakse peamiselt allpool toodud äritegemise viise (7).

Veebiplatvormidel põhinevad ärimudelid on uutest äritegemise viisidest ühed tuntuimad. Platvormimajandus (või ka jagamismajandus) põhineb teenuse osutajate ning tarbijate kokkuviiemisil platvormi vahendusel eesmärgiga olemasolevaid ressursse kasutada ja otstarbekamalt jagada ning selle kaudu uut väärtust luua. Sealjuures on tegemist mitmeski aspektis revolutsioonilise ärimudeliga, kuna paljud platvormid ei baseeru tavapärasel tööandja-töötaja suhtel, vaid eraisikud tegutsevad ise kui teenusepakkujad. Samuti muudab platvormimajandus paljud teenused odavamaks ja paremini kättesaadavamaks, kuna platvormidel vahendatakse suurt hulka erinevaid teenuseid. Üks olulisemaid teemasid platvormide puhul on andmete kasutus, sest dominantsed platvormid koguvad suurtes kogustes väga detailseid andmeid oma kasutajate kohta, andmeanalüütika aga võimaldab profileerida kasutajagruppe vastavalt huvidele või ka psühholoogilistele profiilidele; kombineerituna tekitab see täiesti uue olukorra ja uued võimukeskused ühiskonnas. Võrreldes n-ö tavamajandusega, tagab platvormide tagasisidesüsteem teenuse osutamise usaldusväarsuse, kuna teenuse osutamise pädevus ja teenuse kvaliteet põhineb platvormile jäetaval avalikul tagasisidel, mis võimaldab teenuseid pakkuda suuremal ringil isikutel, nõudmata kutsetunnistusi või sertifikaate. Sellised platvormid võivad ulatuselt olla koguni ülemaailmsed, samuti on platvormidele omane turgude monopoliseerimine (kuivõrd dominantset tegijat on turul endal raske kukutada, tekitavad uued tulijad uusi turge, ning nii konkureerivad omavahel erinevad turud). Tuntuimad ülemaailmse haardega näited platvormimajanduse vallast on transporditeenuseid pakkuv Uber ja majutust vahendav Airbnb, kuid ka Eestis on loodud mitmeid edukaid veebipõhistel platvormidel põhinevaid ettevõtteid, nt Taxify, GoWorkaBit ja Bondora (8).

Masskohandamine 2.0 järgneb esimese põlvkonna masskohandamisele, kus ettevõtted kujundasid oma tooteid ja teenuseid vastavalt kliendile, näiteks võimaldasid arvutitootjad teatud valikuvariantidest kombineerida kliendi vajadustele sobivaima arvuti. N-ö masskohandamine 2.0 on toonud kaasa võimaluse tooteid ja teenuseid kohandada inimestel endil ning vastavalt vajadustele loodud tooted on muutunud pigem standardiks, mitte vastupidi. Digitaalne tootmine võimaldab kiirelt kohandada tooted ja teenused kliendi soovidele vastavaks ning tehnoloogiate nagu 3D-printimine aina paranev kättesaadavus ja isetegemise mõttelaadi levik on muutnud sellise ärimudeli üha populaarsemaks (6). Sellel trendil on väga sügavad mõjud: laiem levik tähendab tööstustootmise detsentraliseerimist (3D-printeri saab üles seada kasvõi puumaja keldrisse) ja rõhu liikumist intellektuaalomandile (internetist saab alla laadida joonised mille iganes jaoks ning selle siis kohe ka välja printida). Sellist ärimudelit kasutatakse nii kohalikul kui ka ülemaailmsel tasandil erinevate toodete tegemisel disainerkäekottidest (9) mööbli (10) ning tehisintellektil põhinevate lahendusteni.

Moodne kaubavahetus kujutab endast kaupade ja teenuste vahetamist selliselt, et tehingu läbiviimisel ei kasutata maksevahendina traditsioonilist raha, vaid alternatiivseid (sh digitaalset) maksevahendeid, nagu näiteks *bitcoin*'id (nn krüptoraha). Selline kaubavahetus on saanud hoo sisse tehnoloogia laiema levikuga ning võimaldab inimestele ligipääsu toodetele ja teenustele ka juhul, kui see muidu majanduslikult võimalik ei ole (7). Näiteks toimib vahetussüsteem TimeRepublik *online*-kommunis "*timecoin*'ide" põhjal, kus kasutajad teenivad teatud tegevuste eest "*timecoin*'e", mille eest võivad nad ise lunastada teenuseid, mida neil vaja läheks. Kasutajaid julgustatakse sealjuures omavahel suhtlema ning tagasisidet jätma, et garanteerida teenuste pakkumine soovide kohaselt (11). Krüptorahad põhinevad *blockchain*-tehnoloogial, mis toetavad ka teisi usaldusteenuseid (nt küberturvet) – nende põhimõtteks on detsentraliseeritud kontrollimehhanism, kus iga tehingut valideerib ülemaailmne kogukond; *blockchain* on kiirelt arenev valdkond, mis võib olla toeks detsentraliseerituma ning kodaniku- ja kogukonnakesksema ühiskonna loomisel. Kui platvormide tagasiside võimaldab ära kaotada vajaduse nt kutsetunnistuse järele, sest tagasiside teenusele antakse reaalajas, siis *blockchain* võimaldab kõige tundlikumate usaldusteenuste (nt notar) ümberkujundamist.

Samuti on uuendusliku lähenemisena tuntud aina enam levinud **maksa-palju-tahad tüüpi toodete ja teenuste pakkumine**, mille puhul tarbija tasub teenuse eest selles summas, mille kohta ta arvab, et teenus on väärt, või kui palju ta suudab maksta. Mudeli kasumlikkuse tagab ettevõttele uute klientide ligimeelitamine, eriti aga ligipääs nende andmetele ning tarbijate võimalus saada osa ettevõtte arengust. Maksa-palju-tahad tüüpi toodete puhul on tihti ka nii, et n-õ algelisema versiooni eest saab klient maksta nii palju, kui soovib, kuid nn *premium* (ehk täiendatud) toote eest tuleb täiendavalt tasuda (7). Sellise mudeli põhjal toimetavad paljud toidu- ning majutuskohad, samuti pakutakse tarbijatele nii erinevaid rakendusi kui ka võimalusi näiteks ise programmeerimist õppida (12). Selline lähenemine võimaldab pakutavad tooted-teenused kättesaadavaks muuta ka inimestele, kellel tavaliselt, st rahalistel põhjustel ei ole võimalusi neid tarbida.

Lokaalse suunitlusega ettevõtetele, kes pakuvad teenuseid (näiteks kohaletoomitamise teenus, koristusteenus) teatud piiritletud geograafilisel alal, on lisandunud n-õ **hüperlokaalsed ettevõtted**. Need kujutavad endast ärisid, mis hangivad oma väärtuse (nt tooraine), töötlevad ning müüvad lõpp-produkti ainult piirkonnas, kus nad tegutsevad. Sellised ettevõtted on tugeva kohaliku identiteediga, reeglina säästliku mõtteviisiga ning põhinevad lojaalsussuhtel klientidega (7). Näiteks on palju hüperlokaalseid ettevõtteid toitlustuse valdkonnas, kes pakuvad ainult kohalikust või koguni isekasvatatud toorainest valmistatud roogasid.

Uute ärimudelite puhul on näha, et **üldine trend on aina suurema personaliseerituse, parema ja kiirema kättesaadavuse ning kogukonnapõhisuse suunas**.

Kõrvutades uusi ärimudeleid sotsiaalvaldkonna vajadustega, siis viidatud omadused suudavad senise küllatki jäiga süsteemi asemel pakkuda näiteks hoolekandeteenuste vallas paindlikumat ning enamal koostööl põhinevat lähenemist, millel on potentsiaali muuta hoolekandeteenused tõhusamaks ning paremini kättesaadavaks.

Millised on võimalused uute ärimudelite rakendamiseks sotsiaalvaldkonna murede lahendamisel?

Prognoositav maksutulude vähenemine toob kaasa riigi võimekuse languse erinevate teenuste pakkumisel, samas koormab üha kiiremini vananev ühiskond riigi sotsiaalsüsteemi aina enam. Seega on oluline hinnata, kas uutest ärimudelitest võiks muuhulgas kasu olla üha vananeva ühiskonna eest hoolitsemisel olukorras, kus riigil endal ei pruugi maksutulude vähenemise tõttu selleks piisavat võimekust olla. Sotsiaalhoolekandeteenuste puhul nähakse üldise tulevikusuunana [personaliseeritumaid teenuseid](#) ning [terviklikumat lähenemist](#) sotsiaalhoolekandele üldiselt, mille eelduseks peetakse tõhusamat koostööd, seda nii riigi kui ka erasektori poolt, aga ka madalamatel tasanditel, nt perearsti ja haiglate, tervishoiu ja sotsiaalhoolekande ning füüsilise ja vaimse tervise ekspertide vahel (5).

Jagamismajanduse platvormid on efektiivne meetod viimaks kokku teenuste osutajad ning teenuste tarbijad, kes saavad mõlemad vastavalt seatud parameetritele leida just neile sobivaima teenusepakkuja või kliendi. Praeguseks on jagamismajanduse platvormide loodud väga mitmesuguste teenuste jaoks, sh hoolekandeteenuste vahendamiseks. Suurimad neist on CareLinx (USA) (13) ja KindlyCare (USA) (14), samuti on Eestis loodud ning toimiv inimeselt inimesele hooldusteenust pakkuv platvorm – Helpific –, mis on mõeldud viimaks erivajadustega inimesed kokku nendega, kes soovivad neid abistada (15). [Hoolekandeteenuste osutamine platvormi vahendusel](#) võimaldab leida hooldatavale teenuse, mille sisu ja osutamise tiheduse saab määrata vastavalt isiku vajadusele, muutes hooldamisteenuse seega enam personaliseerituks ning kasutades ressursse otstarbekamalt. Sealjuures saavad hoolekandeteenust pakkuda ka isikud, kes ei oma küll vastavat haridust, kuid vajatav teenus seda alati tingimata ka ei nõua; nii rakendatakse otstarbekamalt olemasolevat inimressurssi kui pakutakse ka paindlikku töötamise võimalust. Jagamismajanduse boonuseks inimeste abistamisel on teenuste suur mitmekesisus, näiteks pakub platvorm Casserole Club (Austraalia) (16) teenust, mille abil jagavad inimesed kodus tehtud roogasid nendega, kes ise mingil põhjusel süüa teha ei saa, samuti on levinud loomahoidmisplatvormid, kes kannavad vajadusel hoolt lemmikute eest, kui omanik seda ise

enam ei jaksa, võimaldades seega pakkuda lahendusi erinevatele muredele, millega eakad võivad kokku puutuda. Seega, riigi seisukohast võib olla kulu-efektiivne toetuda platvorm-tüüpi ärimudelile sotsiaalteenuste pakkumisel, kuna platvormil on eelised tavaettevõtete ees, nt tarbija tagasisidel põhinev kvaliteedikontroll, vabatahtliku töö kanaliseerimine, suurest kasutajate ja teenuseosutajate arvust tekkiv efektiivsus.

Sealjuures annab n-ö moodne kaubavahetus ning maksa-palju-tahad ärimudelite levik, kus tehingute vahendamisel ei kasutata vääringuna raha, vaid muid väärtusi, hea võimaluse, kuidas hoolekandeteenuseid osutada ka isikutele, kel pole teenuse eest võimalik pakkuda raha, küll aga muid väärtusi. Näiteks võib hoolekandeteenust vajav isik hooldajale rahas tasumise asemel hüvitada teenust mingi vastusooritusega vastavalt oma võimele ja oskustele või varale. Uued usaldustehnoloogiad võimaldavad niisiis võimendatud naturaalmajandust, kus valuutaks ei ole raha, vaid näiteks vastastikune abi.

Edasimineked infotehnoloogia vallas, muuhulgas üha arenenumad viisid andmeid koguda ning neid analüüsida, võimaldavad teha aina täpsemaid prognoose, mis puudutavad inimeste tervist ning vajadust erinevate personaliseeritud teenuste ja/või toodete järele (nn personaalmeditsiin). Erialakirjanduses on leitud, et standarditest lähtuva lähenemise asemel tuleks geriaatrilises meditsiinis enam tähelepanu pöörata [individualiseeritud lahendustele](#), mis aitaks vanematel patsientidel elada aktiivsemat elu (17). Seda aitavad teha nii erinevad [digitaalsed rakendused kui peagi ka tehisintellektil põhinevad lahendused](#). Näiteks võimaldavad n-ö *telecare*-lahendused, mis toimivad kaugjuhtimispuldi põhimõttel, olla isikul distantsilt kontaktis 24/7 opereeriva keskusega, kes vajadusel isiku probleemile reageerib. Näiteks viidi aastatel 2010–2013 Soome ja Eesti koostöös läbi projekt “Virtu”, mille abil pakuti Saare- ja Hiiumaa liikumispuudega inimestele ja väheliikuvatele vanema-ealiste tervise-teenuseid ja osalemist ergutavates rühmategevustes ning muuhulgas ka võimalust omavahel virtuaalselt suhelda ja vestlusringides räägitavast osa saada (18). Veel sammu kaugemale läheb sensortehnoloogia, mis võimaldab efektiivselt jälgida muudatusi inimeste tervisenäitajates ning neid operatiivselt analüüsida, aidates kiiremini jälile saada võimalikele terviseprobleemidele (19). Personaliseeritus, mis tugineb erinevatele tehnoloogilistele lahendustele, aitab seega mitte üksnes pakkuda teenuseid juba abi vajavatele inimestele, vaid ka ennetada võimalikku hooldusvajadust tulevikus, mis on inimeste heaolu tagamisel väga oluline. Samuti võimaldavad kaasaegsed andmeanalüüsi meetodid sotsiaalteenuseid rohkem individualiseerida ning teenused odavamalt ja efektiivsemalt abivajajateni tuua.

Oluline trend, mille poole ka hoolekandeteenuste pakkumisel enam liigutakse, on [kogukonnapõhine lähenemine oma liikmete eest hoolitsemisel](#), mida realiseeritakse läbi sotsiaalsete ettevõtete või ühenduste loomise.

Näiteks on Singapuris loodud programm iseseisvalt mitte toime tulevate vanurite abistamiseks, mis pakub läbi kogukondadesse loodud keskuste multidistsiplinaarset hooldust, hõlmates nii tervishoiuteenuseid, hoolekandeteenuseid kui ka sotsiaalseid tegevusi, mida pakutakse eakatele nii keskustes kui vajadusel ka nende kodudes. Ühtlasi teevad keskused koostööd perearstide ning haiglatega, et eakate eest hoolitsemine toimuks sujuvamalt ning efektiivsemalt (5). Kogukonnakesksemad hoolekandeteenused aitavad vähendada pereliikmete koormat, kuna nad toovad vajaliku teenuse lähemale ning muudavad selle ühtlasi kättesaadavamaks.

Millised on väljakutsed uute ärimudelite rakendamisel sotsiaalvalla murede lahendamiseks?

Kuna ettevõtete eesmärk on läbi erinevate teenuste osutamise siiski kasumit teenida, on ühiskonna poolt vajatavate teenuste edukaks juurutamiseks ning toimimiseks vajalik riigipoolne teadlikkus uutest ärimudelitest ning nende võimalikust kasust sotsiaalsete probleemide lahendamisel, poliitiline tahe vajaliku õiguskeskkonna loomiseks ning majanduslik toetus, mis pakuks erasektorile motivatsiooni just nimelt hoolekandeteenuste suunatud lahendusi välja töötada. Näiteks Hispaanias on erinevate sotsiaalteenuste osutamine läbi riigihangetel sõlmitavate teenuselepingute liikunud järk-järgult erasektori kätte; üheks peamiseks valdkonnaks, mida muudatus puudutab, on hoolekandeteenused: kui 1995. aastal oli erasektori osakaal 50%, siis 2010. aastaks on see juba ligi 80%. Teenuste osutamist finantseerivad peamiselt kohalikud omavalitsused, aga ka riik ning teenuse saajad sõltuvalt sissetuleku suurusest (19). Soomes on innovaatiliste teenuste arendamiseks kasutatud Living Lab platvormi, mis oli üks Euroopa Komisjoni poolt korraldatud regionaalsete uuenduslike lahenduste Regio Stars finalistidest. Living Lab aitab luua uusi eakatele mõeldud teenuseid, mille loomisse on teenuse kasutajad ise kaasatud ning mille abil saavad ettevõtjad töötada välja ühiskonnale vajalikke ning efektiivseid lahendusi, mida on Soomes ka edukalt tehtud (20).

Lisaks on uute ärimudelite efektiivse rakendamise eelduseks teatud sotsiaalsete ning õiguslike kitsaskohtadega tegelemine. Üheks peamiseks takistuseks digitaalseid lahendusi kasutavate hoolekandeteenuste pakkumisel on [vanema generatsiooni madal valmidus tehnoloogilisi lahendusi kasutada](#). Kui võrrelda erinevaid vanusegrupe, siis väheneb interneti kasutamine 55–74-aastaste vanusegrupis, kellest kasutab Euroopa Liidus internetti keskmiselt vaid 57% (18). Seega ei saa olla kindel, et kui erinevad internetipõhised rakendused välja töötatakse, siis need sihtgrupi poolt ka edukalt vastu võetakse. Samas

teevad tehisintellektil põhinevad masinad kasutaja eest suurema töö ise ära, mis võimaldab tulevikulahendusi kasutada ka inimestel, kelle digitaalsed oskused ei ole väga hästi arenenud.

Erasektori poolt hoolekandeteenuse osutamisel (mh jagamismajanduse platvormide kaudu) kerkib mitu küsimust, mis vajavad eelnevalt lahendamist, et nii teenuse tarbijatele kui ka osutajatele oleks tagatud kindlus ning usaldus. Hoolekandeteenuste ning terviseiga seonduvate teenuste pakkumisel on eriliselt [oluline tagada teenuste osutamise kõrge kvaliteet](#). Seda aitavad teha riiklikult seatud kõrged standardid ning piisav järelevalve, kuid teisalt võivad liiga kõrged nõudmised muuta teenuste väljatöötamise ja pakkumise erasektorile vähematraktiivseks. Jagamismajanduse puhul annab tagasisidesutamise võimalus isikutele küll parema väljavaate teenuse kvaliteedi osas kaasa rääkida, kuid samas puudub platvormi teel vahendatavate teenuste osas praegu riiklik järelevalve ning tihti ei teosta jagamismajanduse platvormid ise vahendatavate teenuste osas sisulist kontrolli. Seega jääb õhku küsimus, kas juhul, kui teenust on osutatud ebakvaliteetselt, on vastutavaks platvorm või teenuse osutaja (8). Kuni vastutuse küsimus on platvormimajanduses lahendamata, on sedavõrd tundlike teenuste, nagu on hoolekandeteenus, erasektori hooleks jätmise küsitav.

Samuti on [problemaatiline teenuste maksustamise küsimus](#). Kuna uute ärimudelite abil ja platvormimajanduses tegutsetakse tihti eraisikuna, siis ei tasuta teenitud sissetuleku pealt sageli tulumaksu ning riik riskib maksutulust ilmajäämisega, mis on tööealise elanikkonna vähenemise taustal veel eriliselt tundlik teema. Osalt on tegemist madala teadlikkusega maksukohustustest, teisalt on mureks administratiivne keerukus, kuna inimeselt inimesele teenuseid osutatakse tihti just põhjusel, et see aitab vältida liigset bürokraatiat. Positiivse näitena on Eesti Maksu- ja Tolliamet oluliselt lihtsustanud sõidujagamise teenust osutavate isikute võimalusi saadud tulu deklareerida, mis on näidanud maksukuulekuse osas häid tulemusi (21).

Lahendamist vajab ka [hoolekandeteenuste kättesaadavuse küsimus](#). Soovides suurendada erasektori osakaalu hoolekandeteenuste osutamises, tuleb paralleelselt garanteerida, et teenus oleks kõigile, kes seda vajavad, ühtemoodi kättesaadav. Kuna erasektor opereerib nõudlusest lähtuvalt, siis võib tekkida olukordi, kus teatud piirkondades, kus nõudlus on väiksem, ei ole teenust otstarbekas osutada, või juhtudel, kus nõudlus mingi teenuse järele kasvab oluliselt, toob see kaasa teenuste hinna tõusu. Sama puudutab erinevaid digitaalseid ning tehisintellektil põhinevaid lahendusi, mis võivad nende kalliduse tõttu vaid teatud osale ühiskonnast ligipääsetavad olla.

Mis puudutab tehnoloogilisi lahendusi, mis tuginevad muuhulgas tehisintellektile, siis on tegemist küllaltki uue valdkonnaga, mis on küll kiirelt arenev ning ohtralt võimalusi pakkuv, kuid mille uudsust varjutavad mit-

med küsimused alates eetilistest kaalutlustest ja lõpetades andmekaitseprobleemidega, mis on maailmas praegusel ajal ühtselt lahendamata.

Mõju Eestile

Sotsiaalministeeriumi poolt kokku pandud Heaolu arengukava 2016–2023 (23) nendib, et tõenäoliselt **ei ole täna Eestis pakutavate sotsiaalteenustega kõik vajadused kaetud** ning inimese abistamise ja hooldamise kohustus langeb sageli pereliikmete ja lähedaste õlule, mis omakorda takistab hooldajajena tegutsevate inimeste töötamist ning muid tegevusi. Kitsaskohtadena tuuakse veel välja eri valdkondade teenuste (eelkõige sotsiaal- ja tervishoiuteenuste) vähene seostatus; hoolduskoormust leevendavate tugiteenuste (nt hooldekodu-, kodu-, isikliku abistaja, tugiisikuteenus jms) piirkonniti erinev kättesaadavus ning eri hooldusvajadustele vastavate teenuste eba-piisavus, jäikus ning vähene innovaatiliste lahenduste kasutamine. Sageli puudub ka võimalus teenuse osutajate vahel valida. Seega on Heaolu arengukava seadnud üheks eesmärgiks **parandada inimeste võimalusi iseseisvaks toimetulekuks ning ühiskonnaelus osalemiseks** muuhulgas läbi kvaliteetse kõrvalabi; sel eesmärgil on võetud suund deinstitutionaliseerimisele ning kogukonnaga tihedamalt seotud ja toetavate teenuste arendamisele.

Ettepanekuid, kuidas Eesti ühiskond tuleviku demograafiliste trendidega kaasas peaks käima, on välja töötanud ka 2017. aastal käivitunud Uue Eakuse Rahvakogu, mille ideeks on lükata käima ühiskondlik arutelu tuleviku eakusest ning otsida lahendusi eakapõlve ümbermõtestamiseks ja kujundamiseks. Üheks populaarsemaks ideeks, mis on praeguseks rahvaalgatuse korras ka Riigikogule esitatud, on hoolduskindlustuse loomine, mis näeb ette ühisest allikast rahastatud integreeritud hoolduse süsteemi, mille abil on võimalik valida isikule kõige sobivamad teenused (24).

Üheks takistuseks efektiivsema hoolekandesüsteemi loomisel on **võimekus valdkonda investeerida**. Võrreldes Eestit teiste Euroopa Liidu riikidega, kulutatakse kõrgema elatustaseme ja kõrgema maksukoormusega riikides tervishoiule reeglina rohkem raha. Eestis moodustasid 2015. aastal tervishoiule tehtud kulutused 6% SKP-st, mis on ligikaudu sama palju kui Lätis ja Leedus, kuid oluliselt vähem kui Põhjamaades ja Saksamaal (10–11%); USA-s oli vastav näitaja isegi 17% (25). Maksude suurendamine demograafilise olukorra taustal, kus tööealist elanikkonda jääb aina vähemaks, on väheperspektiivikas meede probleemide lahendamisel.

Hooldusteenustega seonduvalt on oluliseks mureks ka **hooldustöötajate madal palgatase** Eestis, mis mõjutab otseselt hooldusteenuste kvaliteeti. Samuti on leitud, et lähema kümne aasta jooksul vajavad asendamist ligi pooled aastal

2015 hooldustöötajana töötanud inimesed, kas siis vanusest tingituna või siirdumise tõttu muudele kutsealadele (26). Seega on oluliseks väljakutseks ka piisava rahalise motivatsiooni loomine hooldusteenuse osutajatele, et kindlustada kvaliteetne teenus, mille järele on järjest suurenev vajadus.

Sealjuures võiksidki uued ärimudelid pakkuda leevendust kasvavale hooldusvajadusele, võimaldades eraisikutel ja erasektoril enda kanda võtta teatud ülesanded, mis on traditsiooniliselt olnud riigi lahendada. Vajaduse suurenemine hooldusteenuste järele kombineerituna riigi poolt erasektorile teenuse osutamiseks heade eelduste loomisega võimaldaks pakkuda ka hooldustöötajatele suuremat sissetulekut ning tõsta teenuse kvaliteeti. Kogukonnapõhisem ning integreeritum lähenemine tervishoiule ja hoolekandeteenustele võiks aidata ületada sotsiaalteenuste ebapiisava kättesaadavuse probleemi. Samuti annab tehnoloogilistel lahendustel põhinevate teenuste edukus Eestis aluse arvata, et sarnaseid algatusi võiks edu kanda ka erinevate sotsiaalteenuste puhul. Avatus uutele lahendustele on Eestis olulise eeldusena olemas.

Autorid

Katre Rugo

Technopolis Group
endine konsultant

Mihkel Kaevats

Sotsiaalministeeriumi tuleviku
töö nõunik

Jari Romanainen

Technopolis Group poliitika-
nõunik, Soome innovatsiooni-
agentuuri Tekes endine nõunik

Kasutatud allikad:

1. Riigikantselei (2017): [Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”](#).
2. European Commission (2014): [Population ageing in Europe. Facts, implications and policies](#)
3. European Commission (2017): [Reflection Paper on the Social Dimension of Europe](#)
4. European Journal of Health Economics (2012): [The sustainability of European health care systems: beyond income and aging](#)
5. PwC (2015): Error! Hyperlink reference not valid. European Commission (2014): [The Need for Innovations in Business Models](#)
6. ACCA (2017): [Business Models of the Future: Emerging Value Creation](#)
7. Technopolis Group, EY (2016): [Jagamismajanduse põhimõtete rakendamine Eesti majandus- ja õigusruumis](#)
8. FastCompany (2017): [The Build-Your-Own-Handbag Startup That’s Perfected Mass Customization](#)
9. Opendesk [kodulehekülg](#)
10. TimeRepublik [kodulehekülg](#)
11. Stacksocial [kodulehekülg](#)
12. CareLinx [kodulehekülg](#)
13. KindlyCare [kodulehekülg](#)
14. Helpific [kodulehekülg](#)
15. Casserole Club [kodulehekülg](#)
16. H. Pfaff, E. Driller, N. Ernstmann et al (2010): [Standardization and Individualization in Care for the Elderly: Proactive Behavior Through Individualized Standardization](#)
17. [Virtu projekt 2010–2013: Saaremaa arenduskeskus](#)
18. EY (2016): [The upside of disruption. Megatrends shaping 2016 and beyond](#)
19. Eurofound (2015): [Delivering public services: A greater role for the private sector? An exploratory study in four countries](#)
20. European Commission (2013): [Guide to Social Innovation](#)
21. Maksu- ja tolliamet (2017): [Uberi ja Taxify kaudu teenitud tulu deklareeriti kordades rohkem](#)
22. Sotsiaalministeerium (2016): [Heaolu arengukava](#)
23. [Uue Eakuse Rahvakogu: Hoolduskindlustuse loomine](#)
24. Tõnu Mertsina (2017): [Kas Eesti suudab vastu seista robotite pealetungile?](#)
25. Meditsiiniuudised (2017): [Ernits: hooldustöötaja amet tuleb atraktiivsemaks muuta](#)